

RUSYA UKRAYNA KRİZİ VE SOĞUK SAVAŞIN TARİHİ SİMETRİSİ

Tuğrul ÇAMAŞ

Bir süredir Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan gerilim, Kırım'ın Rusya tarafından işgalinden bu yana iki ülke arasındaki ilişkilerin niteliğinin gerilimden çıkarak yeniden çatışmaya dönüşmesine neden olmuştur. 25 Kasım 2018 tarihinde Kerç Boğazı'nda iki ülkenin donanmaları karşı karşıya gelmiş olup Rusya, Ukrayna donanmasına ait "Nord" adlı gemi ile mürettebatını tutuklamış ve arkasından Kerç Boğazı'nı deniz trafiğine kapatmıştır. Hatta Rusya kendi sınırlarının Ukrayna donanmasına ait gemiler tarafından ihlal edildiğini belirterek Rus Hava Kuvvetleri'ne bağlı savaş jetleri ve taarruz helikopterlerini de olay esnasında havalandırarak muhtemel gelişmelere karşı hazırlık yapmıştır. Yaşanan bu gelişmeler hiç şüphesiz iki ülke arasında 2014 yılı sonrası gerilimin en yüksek olduğu anlar olmuştur. Hatta iki ülke arasında yaşanan durumu gerilimden ziyade çatışma olarak ifade etmek daha doğrudur.¹ Ancak

her iki ülke arasında yaşanan gelişmeler ve meseleler görüldüğü kadar sade ve sıradan değildir. Bunun nedeni ise günümüz dünyasının 1945-1991 yılları arasında ki gibi olmasa da yeni bir Soğuk Savaş dönemi yaşamamasından kaynaklanmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan kriz ve gelişmelerden sonra ivedi olarak Rusya'ya 8 Aralık 1987 tarihinde imzalanan Orta ve Kısa Menzilli Balistik Füzelere (INF-PCMД) Yok Edilmesi Anlaşması'nı ihlal etmekle suçlamış ve Rusya'ya anlaşma şartlarını yeniden sağlaması için altmış gün müllet vermiştir. Rusya anlaşma koşullarını ihlal etmediğini belirtse de Ukrayna ile başlayan lokal gerilimin hemen arkasından ABD suçlamalarıyla iki ülke arasında gerilim yaşanmıştır. Peki, Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan çatışma ve krizler nasıl ve neden bir anda ABD ile Rusya arasındaki bir füze krizine evrilmiştir?

¹ Bu yazınının hazırlandığı gün içerisinde bile Ukrayna ve Rusya arasında silahlı çatışmalar nedeni ile her iki taraftan yaralanan askerler olmuştur.

Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan meseleler son derece sofistike diplomatik, siyasi ve askeri ilişkilerin etkisi altında oluştuğundan bu meseleleri izah etmek hiç de basit değıldir. Yine modern dönem uluslararası ilişkilerinin de sofistike olması gelişmelerin izahını zorlaştırmaktadır. Bu durum günümüz uluslararası ilişkilerini ve gelişmelerini geriye dönük (retrospektif) açıdan da incelemeyi zorunlu kılmaktadır. Bu konuyu eski ve yeni Soğuk Savaş arasında yaşanan, tarihi benzerlik temelinde oluşan olaylar dizisinin simetriğine atıfta bulunularak açıklamak olayların daha net anlaşılmasını sağlayacaktır. Dahası kısmen tarihten ders çıkartarak olabilecekler hakkında öngörü sahibi olunabilir.

Yukarıda da ifade edildiğı gibi dünya ölçeğinde etkileri ve kapsamı önceki Soğuk Savaşla aynı olmasa da küresel yapı yeni bir Soğuk Savaş'ı yaşamaktadır. Özellikle Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan gerilimden hemen sonra zaten Kırım'ın işgalinden bu yana var olan yaptırımların üstüne ABD'nin Orta ve Kısa Menzilli Füze Anlaşması (OKMF) nedeniyle verdiğı ültimatoma yeni Soğuk Savaş'ın etkisini iyiden iyiye hissettirmiştir. 4 Aralık 2018 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo tarafından doğrudan uyarılan Rusya, aynı gün NATO tarafından da anlaşmanın hükümlerini bozmakla suçlanmıştır. Hatta Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) Ülkeleri, Rusya'nın söz konusu anlaşmanın şartlarını bozarak Avrupa-Atlantik güvenliğini tehdit ettiğini belirtmişlerdir.² ABD'nin Rusya'ya

Orta ve Kısa Menzilli Balistik Füze Anlaşması Kullanımına İlişkin Anlaşma hakkında verdiğı ültimatoma diplomatik dil açısından tanınan süre sonunda kayıtsız ve şartsız olarak istenilenlerin yapılmasını zaruri kılması nedeni ile önemlidir. Bu dil, ABD dış politikasının domine güç olduğı intibasını yaratmakla beraber ABD tarafının verdiğı altmış günlük süre bir kararlılık göstergesi olarak anlaşılmalıdır. Orta ve Kısa Menzilli Balistik Füze Anlaşması Kullanımına İlişkin Anlaşma zaten Soğuk Savaş anlaşmalarından bir tanesi olarak yeni Soğuk Savaş diplomasisine de malzeme olmuştur. Soğuk Savaş tarihinin simetrik yansıması olarak adlandırabileceğimiz bu gelişmeler yeni Soğuk Savaş koşullarında olmuştur. Peki bu yeni Soğuk Savaş neyin simetrisi olmaktadır?

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki yeni Soğuk Savaş, *oluşumu açısından* bir savaşın sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu bir dünyada değıl, tek kutuplu bir dünyada hem coğrafya hem mekân hem de zaman olarak çok farklı bir zemine sahiptir. Lakin *olaylar dizisinin gelişimi bakımından* önceki Soğuk Savaş'ın simetrisi ile çok yakın bir paralellik göstermektedir. Bu paralelliğın parametreleri ise Soğuk Savaş sürecinde ve sonrasında yaşanan ideolojik temelli jeopolitik siyasetin geçerliliğini korumasına bağılı olarak oluşan bileşenlerdir. İdeolojik söylemler (Sovyetleşme ve Batılılaşma), coğrafi etken (çevreleme) ve Soğuk Savaş'ın tarafları (çok kutupluluk) gibi etkenler son dönemde yaşanan kriz ve gerilimlerle simbiyotik bir ilişkiye sahiptir.

2 Orta ve Kısa Menzilli Nükleer Silahlar Anlaşması (INF) hakkında NATO tarafından 04 Aralık 2018 tarihinde yapılan açıklama NATO'nun resmî web

sayfasında bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: "NATO Foreign Ministers Agree Russia is in Violation of INF Treaty", *NATO*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_161115.htm, (Erişim Tarihi: 10.12.2018).

Burada ilk olarak bahsedilmesi gereken etken Sovyetleşme ve Batılılaşmadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD ve Sovyetler arasında yaşanan ideolojik kutuplaşma, etki sahası oluşturma çabaları, yeni toprakları ve ülkeleri kontrol etme amacı güden siyasi, askeri ve diplomatik yaklaşımlar karmaşık ilişkilere sahne olmuştur. Sovyet ideolojisinin yayılcı yaklaşımı olan Sovyetleşme,³ 1944-1953 yılları arasında total kontrol sağlamak amacıyla Doğu Avrupa'da aktif hale gelmiştir. Sovyetler Birliği bunu yaparken "antifaşist demokratik halk devrimi" ve "barış" söylemi geliştirerek yayılcı bir dış politika yürütmüştür. Kendi ideolojik yayılcılığını bu söylem temelinde meşrulaştırarak en azından ilk aşamada Orta ve Doğu Avrupa'daki halklardan aradığı desteği bulmuştur. Sovyet yayılcılığının amacı güvenlik konseptine dayalı, total bir kontrol sağlamayı amaç edinen ve sosyalist ideolojiye dayalı toplumsal düzeni tesis ederek total kontrolü sağlamak olmuştur. Buna karşın genelde Batı ve özelde ABD kendi ideolojik yayılcılığı için demokratikleşme ve özgürlük söylemlerini geliştirmiştir. ABD, "demokratik rejimlere dayalı liberal-ekonomik sosyal düzeni inşa etmek adına böyle bir yayılma faaliyeti yürütmüş gibi görünse de diğer ülkeler üzerinde kısmi kontrol sağlamayı amaçlamıştır" denilebilir. Ancak bunu yaparken ABD haritalar ve sınırlar ile oynadığı⁴ gibi hedef ülkenin siyasi elitinin değişmesini ve bu sayede belirli oranda kontrol sağlamayı da amaçlamıştır. Sovyet ve ABD yayılcılığı nitelikleri

bakımından emperyalist olmak kaydı ile özü itibari ile aynıdır.

Demokratikleşme, ABD yayılcılığını meşrulaştıran evrensel bir değer olarak maske görevi görmüştür. Ancak Sovyetlerin dağılmasından sonra iki kutuplu dünyanın tek kutbu olarak kalan ABD'nin aynı dış politikaya devam ettiğini görüyoruz. Bu kez direnç gösteren karşı tarafın olmaması ise ABD için işleri daha da kolaylaştırmıştır. Keza ne bir Varşova Paktı ne güçlü bir Sovyetler Birliği'nin söz konusu olmamasının da etkisiyle eski Sovyet etki sahasında demokratik rejimlerin tesisi ABD'yi haklı da çıkarmıştır. Ancak demokrasi ve özgürlük Avrupa Birliği'ne (AB) üye olan ülkelerde başarılı olurken bekleneni her zaman her yerde verememiştir. Batılılaşma etkisi altında gelişen demokratikleşme ise Karanfil, Turuncu, Kadife devrimler gibi halk hareketlerini doğururken yayılma komünizm için değil, bu kez demokratikleşme için gerçekleşmiştir. En azından ABD kendi yayılcılığını bu şekilde tanımlamıştır.⁵ Bu bakımdan Sovyetleşme akımına karşı Batılılaşma ve Demokratikleşme gibi akımlar tarihi bir simetriye sahiptirler. Sadece rollerin değiştiği bu simetride olay dizisi aynı kalmıştır. Sovyetleşme sürecinde domine güç Avrupa'da Sovyetler Birliği iken Sovyet sonrası süreçte ise domine güç ABD ve Batı olmuştur. Etkin olan akım ise demokratikleşmedir.

Günümüz dünyasında demokratikleşmenin yaygınlaşması için ABD baskı uygulamaktan bile çekinmemiştir. ABD, Sovyet sonrası

3 Sovyet tipi toplumsal modelin Sovyet sınırlarının dışında ve özellikle de Orta ve Doğu Avrupa'da tesisini esas alan yaklaşımdır.

4 Yugoslavya haritasının yeniden çizilmesi güzel bir örnektir.

5 ABD tipi demokratikleşme aslında kapitalist ideoloji için yapılan bir çalışmadır.

demokratikleşme sürecinde Sovyet ve Ortadoğu coğrafyasını, özellikle de Rusya'yı ve Rus yönetici elitini demokratik olmamak ve anti demokratik uygulamalar yürütmek ile suçlamıştır. Başka bir deyişle Washington yönetimi bu ülkelerde komünist rejimlerin yıkılmasına rağmen gerçekleşen demokratikleşmeyi yeterli bulmamıştır. ABD'nin özgürlüklere yaptığı atıf ise demokratikleşmenin ölçü birimi olarak sunulmuştur. Genel manada belirtilen özgürlüklerden ifade özgürlüğü hedef ülkelerde ABD-Batı yanlısı muhalefetin güçlenmesi için zemin oluşturmaktaydı. Ancak bu durumu çok iyi analiz eden Vladimir Putin her platformda Rusya'nın kendi koşulları içerisinde demokratikleşeceğini, demokratikleşmenin her ülkenin kendi şartları içerisinde olması gerektiğini belirterek kendisini ABD siyasi baskısına karşı Rus yönetim kültürü ile savunmuştur. ABD tipi demokratikleşmenin Turuncu Devrimler gibi bir sonuç doğuracağına atıfta bulunarak demokrasi transferine ve Rusya'nın iç işlerine karşılmasına karşı bir tutum sergilemiştir.⁶

ABD Rusya'dan istediğini bu anlamda alamasa da demokratikleşme⁷ söylemi temelinde başta Doğu Avrupa olmak üzere eski Sovyet sonrası coğrafyasında ve Kuzey Afrika'da yayılmacı ve farklı ülkeleri sosyal, siyasal anlamda dizayn edici politikasına ağırlık vermiştir. Bu politikalar yeni Soğuk Savaş'ın coğrafyasının ve aktörlerinin

belirlemesi bakımında önemlidir. 1975 yılında Portekiz'de Karanfil Devrim ve Salazar'ın iktidarının sona ermesi ile birlikte başlayan demokratikleşme hareketi Doğu Avrupa'ya yayılmış, Polonya'da Solidarnost (dayanışma) hareketi ile söz konusu hareket Sovyet uydu devletlerinde gerçekleşerek Sovyetler Birliği'nin dağılmasına yol açmıştır. Sovyet sonrası süreçte ise bahsedilen bu devrimler farklı isimler ile mevzu bahis coğrafyada yayılmaya devam etmiştir.

Soğuk Savaş sürecinde veya sonrasında demokratikleşme ve özgürlük temelli halk hareketleri bazı ülkelerde lokal nitelikli kriz ve çatışmalara neden olurken birçok ülkede siyasi elitin değişmesine yol açmıştır. Eski liderler yerlerinden edilerek Batılı demokratik rejimlere yakın yeni siyasi elitler iktidara getirilmiştir. Bu durum söz konusu ülkelerin politikalarının batılı, yani ABD çizgisine uyum sağlamasına neden olmuştur. Sovyetleşme'de siyasi elit Sovyetler Birliği ve komünistler lehinde değişirken Batılılaşma'da halk hareketleri siyasi elitleri batı lehine değiştirmiştir. Akabinde ise ABD askeri ve sivil unsurlarının⁸ yeni ülkelerde genişlemesini sağlamıştır. Bu duruma ek olarak ABD, demokratikleşme hareketinin etki sahasında kalan ülkede askeri yayılmacılığını da gerçekleştirmiştir. Hem siyasi elitin değişmesi hem de silahlı ve sivil unsurların yayılması yine soğuk savaş simetrisi ile bire bir uyumludur. Demokratikleşme hareketi ve ABD askeri varlığı kendisini gerek NATO gerekse ABD yayılmasında göstermiştir. Yeni coğrafyalarda

6 "Putin: Demokratikleşme "Renkli Devrim" Senaryosunu Önleyecektir", *Ria Novosti*, 22 Şubat 2012, <https://ria.ru/20120222/572264164.html>, (Erişim tarihi: 10.12.2018).

7 ABD dış politikası bu söylemi propaganda aracı olarak etkin bir biçimde kullanmıştır.

8 Burada kast edilen şey başta sermaye sivil toplum örgütleri olan NGO'lardır.

ABD ve NATO askeri üsleri oluşturulması bunun en açık görüntüsüdür.

İkinci bir etken olarak coğrafya yeni Soğuk Savaş'ın önemli bir faktörü konumundadır. Yeni askeri üsler ve ABD etki sahasına paralel olarak gelişen lokal nitelikte ayrı ayrı ülkelerde yaşanan halk hareketleri ve çatışmalar soğuk savaşın yeni coğrafyasını belirlemiştir. Bu coğrafya aynı zamanda uluslararası ilişkilerin yeni coğrafyası olmuştur. Soğuk Savaş coğrafyası aslında yine ve yeniden eskisi gibi Doğu Avrupa ve Ortadoğu olarak belirlenmiştir. ABD yayılmacı ideolojisinin silahlı ve askeri unsurları Doğu Avrupa'da Rusya sınırlarına, Ortadoğu'da ise Rusya'nın geleneksel müttefiki Suriye sınırlarına kadar dayanınca Rusya Soğuk Savaş'ın simetrisini yeniden yaşamaya başlamıştır. Bu arada Rusya'nın yakın müttefiki olan İran, NATO üyesi Türkiye de artık ABD ideolojik yayılmacılığını sınırlarında tehdit olarak algılamaya başlamışlardır. Rusya'nın bu algısı Sovyetler Birliği döneminden bu yana zaten mevcuttu. Nitekim tek süper güç olan ABD, Ortadoğu'da gerek Suriye gerekse Türkiye sınırına kadar, Karadeniz'in kuzeyinde ise Ukrayna sınırına kadar karşı direnç ile karşılaşmamıştır. Rusya'nın pasif savunmacı anlayışı ne Yugoslavya'da ne Kosova'da ne de Ukrayna ve Gürcistan'da da başarılı olabilmıştır. Hatta Rusya, ABD gibi başka ülkelerin iç siyasi yaşantılarında kendisi ile uyumlu çalışabilecek lider ve siyasi partiler oluşturmak kapsamında çalışmalar dahi yürütmüştür. 2004 yılından bu yana Rusya'nın, Avrupa'da ve Sovyet sonrası coğrafyada bu tarz çalışmalar

yürüttüğü bilinmektedir.⁹ Bu sayede ABD'ye ve demokratikleşme hareketine karşı aktif siyasi direnç göstermek istemiştir. Ancak bu çalışmaları yaptığı ülkelerden olan Ukrayna'da¹⁰ ve Gürcistan'da bunu başaramamıştır. Hatta 2018 yılı Karadağ seçimlerinde Batı yanlısı Milo Jukanoviç'e karşı Rus yanlısı bağımsız lider Mladen Boyaniç'i destekleyen Rusya yine Batı yanlısı liderin seçimleri kazanması ile istediğini Karadağ'da da elde edememiştir.¹¹ Yine bu açıdan bakıldığında Sovyetlerin, savaş sonrası Sovyetleşme sürecinde Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri siyasi elitine komünistler ve Sovyet yanlıları lehine müdahalesi tarihi simetriyi karşımıza burada da çıkarmaktadır. Yine roller farklı olsa da olayların gelişimi simetriktir. Ancak bu sefer demokratikleşme sloganı ile yürüyen ABD yayılmacılığı coğrafi olarak daha dar bir alanda toplanma eğilimi göstermiştir.

Rusya, Türkiye ve İran sınırlarına dayanan Amerikan yayılmacılığı ancak burada bir direnç ile karşılaşmıştır. 11 Eylül saldırıları sonrası uluslararası teröristlere karşı mücadele sloganı ile Afganistan'a giren ABD, demokratikleşme gerekçesiyle Ortadoğu'da Atlantik kıyısından İran ve Türkiye sınırına ve yine aynı argümanla Avrupa'da Rusya

9 Oren Dorell, "Alleged Russian political meddling documented in 27 countries since 2004", *USA Today*, 07 Eylül 2017, <https://eu.usatoday.com/story/news/world/2017/09/07/alleged-russian-political-meddling-documented-27-countries-since-2004/619056001/>, (Erişim Tarihi: 10.12.2018).

10 Turuncu devrimlerle kaybetse de 2010 yılında seçimleri Rusya yanlısı Yanukoviç kazanmıştır.

11 Aleksandr Braterskiy-Darya Zorile, "Медленнее на Запад Выборы в Черногории завершились победой прозападной коалиции (Karadağ Seçimlerini Batı Yanlısı Aday Kazandı)", *Gazete.ru*, 17 Ekim 2016, https://www.gazeta.ru/politics/2016/10/17_a_10255919.shtml, (Erişim Tarihi: 10.12.2018).

sınırına kadar yayılmıştır. İnan ve Türkiye, Suriye konusunda; Türkiye ve Rusya ise hem Suriye hem Kırım konusunda farklı görüşlere sahip olsalar da Amerikan yayılcılığına ilk ciddi direnci göstermişlerdir. Bir duvar görevi görerek ABD ve unsurlarının¹² Kafkasya'ya, Karadeniz'e ve iç Asya'ya girmesine henüz müsaade etmemişlerdir. Bundan taviz vermeyi düşünmedikleri de açıktır. Bunun için Rusya ve İnan, Suriye'de en başından itibaren aktif bir direnç göstermeye çalışırken; Türkiye, ABD destekli terör grgtlerine karşı aktif direnci hem Kuzey Irak'ta hem de Suriye'nin kuzeyinde 2015 yılı sonrasında göstermeye başlamıştır. Fakat yine de bu üç ülke savunma pozisyonunu korumaktadır. Washington yönetimi ise resmiyette böyle görülmese de pratikte kuşatmacı bir politika izlemektedir. Diğer yandan ABD, Çin ve Uzak Doğu'da da bir kuşatma çalışması sürdürmektedir. ABD savaş gemileri Çin Denizi'nde hem Hürmüz Boğazı'nda aktif olarak jandarma, ileri karakol görevi yapmakta hem de kısmi deniz ablukası uygulamaktadır. Tüm bu etkenler çerçevesinde genel manzara ise yeni Soğuk Savaşın taraflarının sadece Rusya ve ABD olmadığını, aynı zamanda Türkiye ve İnan'ın da savaşın tarafları olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak her ne kadar resmi olarak ilan etmese de Beyaz Saray yönetiminin çevreleme politikasını yeniden uygulamaya koyduğu pratikteki askeri, siyasi ve diplomatik faaliyetlerinden anlaşılmaktadır. Bu nedenle coğrafı olarak yine aynı tarihi simetriye dikkat edilmelidir. ABD kuşatması Murmansk'tan

12 ABD ve unsurlarından kasıt edilen Şey ABD'nin dış politikada kullandığı her türlü askeri sivil diplomatik araçlarıdır. Dahası terör grgtleri de bu araçlar içindedir.

Baltık Körfezi'ne, oradan Karadeniz'e ve oradan da Hürmüz'e kadar giden bir alanda çevreleme politikası ile tüm coğrafyayı abluka altına almıştır. nemli olan mesele ise bu abluhanın silahlı unsurlarla birlikte yapılıyor olmasıdır. Bu durum 1947 yılında uygulamaya konan çevreleme (containment) politikasına çok benzemektedir. NATO halen Doğu Avrupa'daki askeri yığınağı ile birlikte askeri altyapı çalışmalarına devam etmektedir. Rus Dışışleri Bakanı Sergey Lavrov 1997 yılında NATO ile Rusya arasında bahse konu grgtn Sovyet sonrası faaliyetleri kapsamında "yeni NATO yesi ülkelerde düzenli askeri varlığının tesis edilmemesine"¹³ dair yapılan aktın NATO tarafından bozulduğu eleştirisine ek olarak Rusya Federasyonu sınırlarında askeri altyapı oluşturulması durumunda gerekli önlemleri ve hazırlıkları olduğunu belirtmiştirinfof Bu durum çevreleme politikasının yine uygulandığının işaret olduğu gibi bu kez komünist ideolojinin hapsedilmesi için değil, ABD yayılcılığının olağan sınırlarına ulaşması hedeflenmektedir.

Coğrafı meselelerde iki önemli ülkenin konumu Soğuk Savaş simetrisi için önem arz etmektedir. Afganistan, Sovyetlerin evrelemeden çıkmak için oluşturduğu bir çatlak olurken Şimdilerde ABD için İç Asya'ya giden bir çatlak konumundadır.

13 "Rusya Federasyonu ve NATO Arasında Karşılıklı İlişkilere, İşbirliğime ve Güvenliğe Dair Eylem Planı (Основополагающий Акт О Взаимных Отношениях, Сотрудничестве И Безопасности Между Российской Федерацией И Организацией Североатлантического Договора), anlaşma metni için bkz.: Rusya Federasyonu Dış İşleri Bakanlığı, http://www.mid.ru/obsie-voprosy-mezdunarodnoj-bezopasnosti-i-kontrolya-nad-vooruzeniami/-/asset_publisher/6sN03cZTYZOC/content/id/608584, (Erişim Tarihi: 10.12.2018).

Afganistan için değişen tek şey Afganistan'ı işgal eden güçtür. Bu bakımdan “ele alınan ülke eski önemini korumuştur” denilebilir. Diğer ülke olan Polonya ise yine ABD askeri varlığını ve ABD askeri varlığının Avrupa'ya koruma kalkanı olarak kullandığı ülke konumundan ve eski öneminden hiçbir şey kaybetmemiştir. Bir zamanlar *Sovyetleşmenin (sovietization–Sovietizatsiya)* merkez üssü olan Polonya ve Doğu Avrupa artık *Batılılaşma (Westernization)* etkisi altında kalarak önemini bu sefer Rusya'nın aleyhine göstermektedir. Polonya artık Sovyetleşmenin değil, demokratikleşmenin önemli merkezlerinden birisi haline gelmiştir. Doğu Avrupa'da Polonya bu bakımdan tarihin simetrik yansıması olarak göze çarpmaktadır.

Son etken olarak ise yeni Soğuk Savaş'ın taraflarının kimler olduğundan bahsetmek gerekmektedir. Tüm bu coğrafi sebepler kısmen anlatılmış olsa dahi esasen ABD'nin karşısında ve yanında olan ülkelerin hangileri olduğuna da değinilmesi gerekmektedir. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana genişleyerek alan daraltması bölge ülkeleri adına coğrafi olarak daralan savunma sahası olurken ABD lehine ise coğrafi olarak daralan saldırı sahası olarak stratejik bir öneme sahiptir. Bu nedenle bölge ülkeleri aktif savunma sürecini başlatmışlardır. Rus dış politikası ancak Suriye zemininde kendi gücü doğrultusunda politikalar geliştirebilmesi ve de ABD'ye karşı direnç gösterebilecek zemine sahip olması nedeni ile Suriye yeni Soğuk Savaş'ın Ortadoğu ayağı olmuştur. Bu yeni konjonktür, demokrasi ve özgürlük pankartları 1981 Polonya Hareketi

ile başlayan demokratikleşme hareketlerinin Suriye İç Savaşı'na kadar hızla devam etmesine rağmen 2011 yılı itibarıyla yavaşlama eğilimi ve 2015 yılındaysa durma noktasına gelmesine neden olmuştur. Halk hareketleri ile bir yıl içerisinde tüm Kuzey Afrika'ya yayılan demokratikleşme ve Batılılaşma Suriye'de yedi yıldır bataklığa saplanmış durumdadır. Hatta “ABD'nin Afganistan'ı, Suriye olur mu?” sorusu birçok kesim tarafından sorulmuştur.

Yeni coğrafyaya bağlı olarak Soğuk Savaş'ın tarafları olan ülkelerin kimisi geleneksel Soğuk Savaş sisteminin bir parçası olurken İran ve Türkiye yeni Soğuk Savaş'ta taraf değiştirmişlerdir. Türkiye her ne kadar NATO üyesi olsa da izlediği dış politika Rusya ve İran gibi güvenlik konseptine dayalı coğrafyayı bir bütün olarak algılayan korumacı bir yapıya bürünmüştür. Burada önemli olan ülkelerin her birinin sadece kendilerini değil bir bütün olarak tüm coğrafyayı korumayı amaç edinmiş olmalarıdır. Bu durum resmi bir belge ile teyit edilmiş olmasa da şu an uluslararası ilişkilerin bölgesel şekli bu durumun böyle olduğunu göstermektedir. Her üç ülkenin pozisyonları bu bakımdan doğru ve mantıklı olarak değerlendirilebilir. Söz konusu ülkeler de çok iyi bilmektedir ki her biri güvenlik duvarı vazifesi görmektedir. Dahası bu ülkelerden herhangi birinin ABD ve unsurlarının altına girmesi duvarın tamamının zarar görmesine ve bölgenin savunulmaz kalmasına neden olacaktır.¹⁴ Hatta tam da bu nedenle Rusya büyük savunma duvarında Suriye'yi ön savunma hattı olarak görmektedir. Rusya

¹⁴ Bu durumun analizi ayrı bir konu altında yapılmalıdır. Çok yönlü askeri ve teknik konu içermesi nedeni ile ayrı bir değerlendirme gerekir.

aynı şeyi Afganistan'da konuşlanan ABD askerlerine karşı Tacikistan'da bulunan askeri üsleri ile yaparken Çin de Uzak Doğu'da aynı anlayışla hareket etmektedir. Dolayısıyla Asya kıtasını Rusya, Türkiye, İran ve Çin gibi ülkeler ortak menfaatler kapsamında korumaya almışlardır.

Bu üç ülkenin öncelikli amacı ABD'yi ve diğer uzantılarını durdurmak olmuştur. Ancak ABD kendisine direnç gösteren güçlerden oluşan güvenlik duvarına karşı oluşturduğu açık kapı ya da arka kapılar¹⁵ üzerinden virüs saldırıları gerçekleştirmektedir. Özellikle Türkiye'de farklı türden terör örgütlerini kullanarak çatlak zemin ya da açık kapı yaratılması bu bakımdan önemlidir. Washington yönetiminin etnik temelli çatışma zemini yaratmak istemesi ise ayrı bir öneme sahiptir. Türkiye ise arka kapı stratejisine karşı aktif savunma ile Fırat Kalkanı Operasyonu'nu gerçekleştirmiştir. Şimdilerde ise Fırat'ın doğusuna operasyon yaparak kendi güvenliği için tehdit olarak gördüğü sınırlarında ABD unsuru olarak varlığını sürdüren terör yapılanmalara son vermek istemektedir. Rusya'ya karşı ise ABD, aktif olarak petrol fiyatlarının manipüle edilmesi ve ekonomik yaptırımlar üzerinden baskı uygulamaktadır. Rusya'nın Kırım'ı işgalinden hemen sonra petrol fiyatlarında yaşanan düşüş bir manipülasyon ürünüdür. Rusya ise her ne kadar meşru olmasa da Kırım'ı işgal ederek pasif savunmadan aktif savunmaya geçmiştir.

15 Siber Ağlar üzerinde oluşturulan güvenlik duvarına sızmak ya da virüs sokmak için bilinçli olarak bırakılan kapılardır. Türkiye'nin güvenlik duvarının arka kapısı FETÖ-PYD terör örgütü yapılanması olmuştur.

Yine Rusya'nın Suriye'de Esad'ı iktidarda tutması sınırları dışında yaptığı en aktif savunma örneğidir. Rusya'nın Kırım'ı işgali NATO ya da ABD askerlerince Kerç Boğazı ve hatta Don Nehri ağız gibi iki önemli stratejik noktanın Ukrayna'nın NATO'ya girmesi durumunda NATO kontrolünde kalmasına müsaade etmemek için gerçekleştirdiği aktif stratejik savunma hamleleridir. Sivastopol'de bulunan eski Sovyetler Birliği donanma üssü de Rusya için çok önemlidir. Bu nedenle Ukrayna'dan kiralama usulü kullanılmaya devam edilmiştir. Ancak Ukrayna dış politikasının Batı'ya meyilli olması bu üssün ABD ve NATO'nun eline geçeceği anlamına gelmekteydi. Nitekim Kerç Boğazı'ndan geçen bir gemi Don Nehri ağızından girerek Moskova, Saint Petersburg, Volga üzerinden Hazar Denizi'ne ve Urallara kadar gidebilmektedir.¹⁶ Suriye'den çekilmeyip Akdeniz'deki varlığın koruyarak ön savunma hattı oluşturan Rusya, Kırım'ın NATO'nun kontrolüne girmesi durumunda Karadeniz'de saf dışı kalacağını çok iyi bilmektedir. Ancak bu durum ABD donanmasının Karadeniz'e girmesi durumunda Rusya için bir tehdit oluşturabilmektedir. Montrö sözleşmesi Karadeniz'e kıyaslı olmayan ülkelerin Karadeniz'de sürekli olarak donanma bulundurmasına müsaade etmemekteydi.¹⁷ Bu nedenle ABD donanmasına ait savaş gemilerinden birisi Karadeniz'e girerken

16 Nehir seyirlerinin güzergâhı için bkz.: "Home" *Infoflot*, <https://www.infoflot.com/info/regions/>, (Erişim Tarihi: 10.12.2018).

17 Montrö Boğazlar sözleşmesinde Karadeniz'e kıyaslı olmayan ülkelerini gemilerinin Karadeniz'de olması ile ilgili tonaj ve süre II. Kısım madde 18-1 tonaj ve madde 18-2 de 21 gün ile sınırlı tutulmuştur. Bkz.: İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, Cilt: 1, 1920-1945, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 515-516.

diğeri çıkmakta, böylece Montrö Sözleşmesi ihlal edilmemektedir.¹⁸ Hatta Uss Truxt adlı savaş gemisi Karadeniz'e girmiş ve orada pervane arızası nedeni ile Montrö'de tanınan süreden daha fazla kalmıştır.¹⁹ Bu durumda Türkiye'nin karasuları üzerinde bulunan Çanakkale ve İstanbul boğazlarının önemi artmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin bölgesel güvenlik açısından önemi hem Rusya'dan hem de İran'dan daha fazladır. Karadeniz'de durum böyleyken Baltık Denizi'nde de durum çok farklı değildir. İngiliz savaş jetleri ile Rus jetlerinin it dalaşına sahne olan ve sık sık gerilimlerin tırmandığı Baltık bölgesi yine Batı ile Rusya arasında gerilimin tırmandığı bölgelerden birisi konumundadır. Amerikan donanmasına ait savaş gemilerinin Hürmüz ablukası ise benzeri bir durumdur.

Savunma hattının bir diğer parçası olan İran, Hizbullah aracılığı ile Suriye topraklarında aktif savunma yapmaktadır. Yine ABD İran nükleer programı nedeni ile İran'a karşı düzenli ticari ve ekonomik yaptırımlar uygulamaktadır. Batının yaptırımları İran'ın en önemli gelir kalemi olan enerji ticaretine karşı yapılmaktadır. Ayrıca Yemen, Lübnan ve Suriye üzerinde İran'a bağlı resmi olmayan silahlı unsurlarla İran kendi aktif direncini göstermektedir. İran'a uygulanan ambargoların İran tarafından bozulması ise ekonomik alanda kendisi için bir savunma stratejisidir.

18 Zeynep Güranlı, "ABD savaş gemisi Karadeniz'e gidiyor", *Hürriyet*, 06.03.2014.

19 Bu arızanın gerçekte olup olmadığı net olarak bilinmemekle beraber Karadeniz'de daha çok kalabilmek için kasıtlı olarak böyle söylendiği düşünülebilir. Ancak konu ile ilgili ne bir bilgiye ulaşmamız mümkün değildir.

Doğu Avrupa'da, Orta Doğuda, Orta Asya'nın güneyinde ve Uzak Doğu'da yaşanan gerilim maalesef giderek büyümektedir. Ticaret savaşları, terör örgütleri üzerinden yürütülen savaşlar ve son olarak Rusya'ya uygulanan ticari yaptırımlar, Çin ile yaşanan ticaret savaşları ve İran'a uygulanan ambargolar yaşanan Soğuk Savaş'ın ekonomik süreçleri olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle Soğuk Savaş ekonomik olarak da kendi simetrisini göstermektedir.

SONUÇ

Tüm bu anlatılan gelişmeler İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan Soğuk Savaş'ın simetrisi olarak tanımlanabilecek yeni bir Soğuk Savaş'ın günümüzde yaşandığını göstermektedir. Rusya ve ABD arasında yaşanan kısa ve orta menzilli nükleer silah anlaşmalarının bozulduğuna dair karşılıklı suçlamalar ve ABD'nin Rusya'ya 60 gün mühlet vermesi gibi konular gerçekleşen olayların küresel ölçekli olmasa da bölgesel bir Soğuk Savaş havasında yaşandığını göstermektedir. Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan krizin nükleer bir savaşa dönüşmesi de ihtimaller dışında değildir. Duvar görevi yapan bölge ülkelerinin her birinin en hassas noktası ise ekonomileridir. Ekonomik olarak yıpranan toplumlar sivil toplum hareketlerine ve sokağa propaganda ile daha hızlı çekilebilmektedir. Sokağa çekilen kalabalıklar ise merkezi iktidarlara karşı alttan gelen bir güç olarak kullanıldığında sosyal ve toplumsal faciaların yaşanması içten bile değildir. Batılılaşma hareketlerinin

etkin dayanak noktası ise tam manası ile hedef ülkenin sosyal sorunlarını ve özellikle ekonomi temelli sorunlarını ortaya çıkarmak olmuştur.

Türkiye yaşanan bu gelişmeler ekseninde bir NATO ülkesi olmasına rağmen kendi konjonktürünün gereğinin yaparak bölgesel savunmayı amaçlayan bir dış politika geliştirmektedir. Ancak Türkiye'nin Karadeniz-Akdeniz havzası, Kafkasya, Ortadoğu ve Balkanlar gibi tüm önemli jeopolitik ve jeostratejik noktaların merkezinde olması Türkiye'yi satranç tahtasında riskli ve önemli bölgelerin merkezine oturtmaktadır. Lakin kendi gücü ile kendi bölgesinde aktör olmayı başaran Türkiye'nin dış politikasını konjonktürel, değiştirilebilir ve esnek temeller üzerinde kurması rasyonel bir seçenektir. Gücü doğrutusunda gelişmelere karşı Ankara yönetiminin anlık kararlar alabilecek, *merkezi devlet yapılanmasını* etkin bir şekilde kullanabilecek seçenekleri olan bir dış politika izlemesi önerilebilir. Fakat unutulmamalıdır ki ABD ekonomik, askeri ve siyasi gücü ile modern dönem imparatorluğu olarak kendi gücü doğrutusunda her türlü ekonomik, diplomatik ve askeri operasyonları yapabilecek bir güce sahiptir. Bu yüzden de hem Türkiye hem diğer bölge ülkeleri her şeye hazırlıklı olmalıdır.

KAYNAKÇA

“Home” *Infoflot*, <https://www.infoflot.com/info/regions/>, (Erişim Tarihi: 10.12.2018).

“NATO Foreign Ministers agree Russia is in violation of INF Treaty”, *NATO*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_161115.htm, (Erişim Tarihi: 10.12.2018).

“Putin: dDemokratikleşme “Renkli Devrim” Ssenaryosunu Önleyecektir”, *Ria Novosti*, <https://ria.ru/20120222/572264164.html>, (Erişim tarihi: 10.12.2018).

“Лавров: планы НАТО нацелены на освоение свободного геополитического пространства/ (Lavrov: NATO planları, serbest jeopolitik alanı geliştirmeyi amaçlıyor)”, *Tass.ru*, <https://tass.ru/politika/4361632>. (Erişim Tarihi: 10.12.2018).

BRATERSKIY, Aleksandr-Darya Zorile, “Медленнее на Запад Выборы в Черногории завершились победой прозападной коалиции (/Karadağ Seçimlerini Batı Yanlısı Aday Kazandı)”, *Gazete.ru*, 17 Ekim 2016, https://www.gazeta.ru/politics/2016/10/17_a_10255919.shtml, (Erişim Tarihi: 10.12.2018).

DORELL, Oren, “Alleged Russian political meddling documented in 27 countries since 2004”, *USA Today*, 07 Eylül 2017, <https://eu.usatoday.com/story/news/world/2017/09/07/alleged-russian-political-meddling-documented-27-countries-since-2004/619056001/>, (Erişim Tarihi: 10.12.2018).

GÜRCANLI, Zeynep, “ABD savaş gemisi Karadeniz’e gidiyor”, *Hürriyet*, 06.03.2014.

Rusya Federasyonu Dış İşleri Bakanlığı, “Основополагающий Акт О Взаимных Отношениях, Сотрудничестве И Безопасности Между Российской Федерацией И Организацией Североатлантического Договора (Rusya Federasyonu ve NATO Arasında Karşılıklı İlişkilere, İşbirliğime ve Güvenliğe Dair Eylem Planı)/Основополагающий Акт О Взаимных Отношениях, Сотрудничестве И Безопасности Между Российской Федерацией И Организацией Североатлантического Договора”, *Mid.ru*, http://www.mid.ru/obsie-voprosy-mezdunarodnoj-bezopasnosti-i-kontrola-nad-vooruzeniami/-/asset_publisher/6sN03cZTYZOC/content/id/608584, (Erişim Tarihi: 10.12.2018).

SOYSAL, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları* Cilt: 1, 1920-1945, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000. 1920-1945.

YAZAR

Tuğrul ÇAMAŞ, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tarih Bölümü'nü 2003 yılında bitirdi. Lisans bitirme tezini "Sovyet Sonrası Özbekistan'da Sosyo-Ekonomik Yapı" başlığı ile yazdıktan sonra Saint Petersburg'da iki yıl Rusça eğitim aldı. Akabinde Ural Devlet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde "21 yy. Başlarında Gürcistan ve Ukrayna'da Renkli Devrimler ve Karşılaştırmalı Analiz" adlı Yüksek Lisans Tezi'ni yazarak Yüksek Lisans eğitimini tamamladı. Dış ticaret başta olmak üzere özel sektörde çalışmakla beraber bağımsız araştırmacı olarak Sovyet sonrası coğrafya hakkında çalışmalar yapmaktadır. Doğu Avrupa Türk Tarihi ile ilgili yayımları bulunan yazarın Sovyet sonrası coğrafyada yaşanan gelişmeler hakkında analizleri de bulunmaktadır. Aynı zamanda Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tarih Bölümü Doktora öğrencisidir.

ANKASAM

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi

Çankaya Mahallesi, Cemal Nadir Sokak, No: 20, 06880, Çankaya – Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 474 00 46 · Faks: +90 312 474 00 45 · E-posta: info@ankasam.org

COPYRIGHT © 2018

Bu yayının tüm hakları Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi'ne (ANKASAM) aittir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek yapılacak makul alıntılar dışında ANKASAM'ın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Bu çalışmada yer alan görüş ve değerlendirmeler yazarına ait olup, kurumsal olarak ANKASAM'ın resmi görüşünü yansıtmaz.

PARA İLE SATILAMAZ